

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертаційне дослідження
Федорінчика Артема Сергійовича
«Стратегії кодування ядерних дієслівних актантів»,
представлене на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.15 - загальне мовознавство

Дисертація Федорінчика Артема Сергійовича присвячена дослідженню основам архітектури речення: його актантній структурі. Надійною основою для вивчення цього питання слугували праці попередників, в яких знайшли глибоке осмислення структура речення та її відображення у синтаксисі (Пол Гоппер, Бернард Комрі, Ошильд Нес, Анна Северська, Люсьєн Теньєр, Сандра Томпсон та ін.).

Не викликає жодних сумнівів наукова новизна роботи, яка полягає насамперед у вперше зробленому детальному аналізі перехідних випадків між актантами й сирконстантами. Уперше й з урахуванням сучасного синтаксичного матеріалу, в тому числі даних з мов, описаних протягом останніх десятиліть, впорядковуються засоби вираження зворотності й джерела їхнього походження, а також створюється класифікація типів пасивних і псевдопасивних конструкцій. Разом з аналізом нових даних пропонується також нова, необхідна для роботи з ними, термінологія.

Відтак, обрана дисертантом тема «Стратегії кодування ядерних дієслівних актантів» є актуальною і своєчасною.

Структура дисертації є логічною і відповідає завданням та меті дослідження. Постановка завдань є конкретною, спирається на сучасний стан проблеми й обґрунтовується глибоким і критичним аналізом отриманих даних.

Для виконання задач дисертаційного дослідження автор використовує такі основні методи, як описовий, зіставний, порівняльно-історичний, гіпотетико-дедуктивний та індуктивний методи.

У вступі наявні чітко сформульовані мета та завдання дисертації, актуальність, визначається об'єкт, предмет та методи дослідження, матеріал

дослідження, наукова новизна роботи, її теоретичне та практичне значення, особистий внесок здобувача, апробація результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні аспекти дослідження актантної структури» дисертант не просто передає чужі думки, але й дає свою оцінку тій чи іншій теорії, пропонуючи свою версію вирішення проблеми.

У розділі висвітлюється глибокий аналіз існуючих у лінгвістичній літературі підходів до вирішення проблеми дослідження, розглядаються поняття елементарних ситуацій і композиційності, де було встановлено, що лексикалізовані мовою ситуації можна розкласти на елементарні підситуації. Описується проблема розподілу актантних й сирконстантних учасників, де низкою тестів було засвідчено, що між цими поняттями існує певна «сіра зона». Розглядається концепція семантичних ролей, де підкреслюється, що аналіз семантики учасників може бути однозначно корисним при зіставленні між собою окремих предикатів (у тому числі в різних мовах). Аналізується перехідна діатеза і семантично-синтаксичні поняття агентива і пацієнтива, було встановлено загальні принципи формування діатез, а також розглянуто умови, за яких можна визначати конструкцію як прототипову перехідну. Розглядаються акузативність і ергативність як базові морфосинтаксичні орієнтації та було наведено конструкції, які реалізують відповідні стратегії, використовуючи як кодувальні засоби приіменні маркери, узгоджувальні показники, а також порядок слів. Наводяться відхилення від перехідної моделі за ергативної орієнтації, визначаються такі орієнтаційні стратегії за «двоперехідних» предикатів як індириктивна та секундативна. Розглядається вибір предикативної лексеми з опорою на прагматику та конверсивність, яка дає авторові висловлювання змогу вибрати оптимальну для поточних дискурсивних умов діатезу (з урахуванням перспективи). Описується категорія стану як засіб модифікації діатези, визначаються основні операційні поняття подальшого дослідження: партиципant, семантичні ролі, діатеза, конверсиви, актант, акузативність, ергативність.

У другому розділі «Систематизація засобів вираження зворотності» розглядається зворотність в українській мові як станова категорія,

простежуються джерела походження показників зворотності, описується еволюція форм вираження та семантики зворотності, аналізуються засоби вираження зворотності й область застосування, розглядається вибір між кількома способами вираження зворотності та наводяться «приїменні» засоби вираження зворотної семантики.

Дисертантом було систематизовано засоби вираження зворотної семантики. Встановлено, що базовим є поділ на автономні (займенникові) і похідні від них станові (придієсловні), а представниками «перехідного» класу є клітики (с. 85-87).

З'ясовано, що морфологічні способи маркування зворотності можуть бути представлені префіксами, суфіксами, постфіксами або ж вибирати ту чи іншу позицію залежно від додаткових умов. Дисертант зазначає, що використання придієсловних показників очікувано пов'язане із загалом більшою кількістю обмежень; особливо яскраво їх виявляють депонентні дієслова (с. 92-95).

Автор слушно зауважує, що зв'язані показники не так часто вказують на власне зворотну семантику «в чистому вигляді»: можливими переосмисленнями є «метонімічне», «автокаузативне» (пов'язане з некомпозиційністю значення), а також «декаузативне» (за відсутності у суб'єкта агенсних компонентів). У роботі було також розглянуто випадки із «складнокласифікаційною» семантикою (с. 96-99).

Встановлено, що зворотну інтерпретацію можуть отримувати «незворотні» анафоричні елементи, розглянуто нетривіальну ситуацію в хантійській мові, діалект села Тегі, де на (не)зворотну семантику може вказувати узгодження або тільки із суб'єктом, або із суб'єктом і об'єктом (с.91).

Третій розділ дисертаційної роботи «Структурні типи пасивних станів» автор присвячує варіації типів пасивних конструкцій. Дисертант описує загальні характеристики пасивних станів трансформацій, наводить особливості пасивних трансформацій в українській мові, виявляє джерела походження та структурні різновиди пасивних конструкцій, розглядає псевдопасиви в інших мовах, описує кореляцію використання пасивів і семантичних факторів, висвітлює подальшу еволюцію засобів вираження пасивності, розглядає безособові пасиви, описує

коливання між пасивами і безособовими конструкціями, окреслює особливості пасивних конструкцій за ергативної орієнтації.

Дисертантом було показано принципову різницю між пасивом і декаузативом: перший, усуваючи агентивного учасника з числа синтаксичних актантів (внаслідок зниження його дискурсивної ваги), зберігає його на рівні семантики, а другий описує ситуацію, яка відбувається «сама собою».

Зроблений здобувачем аналіз дав змогу дійти висновків, що еволюціонуючи у зв'язані морфеми, показники пасива можуть перетворитися на префікси, інфікси, циркумфікси, постфікси, внутрішні флексії тощо. У роботі також було окреслено класифікацію усунутих агентивів на підставі їхнього оформлення. Проаналізовано випадки, коли «активне» речення не має пасивного аналогу.

Цікавих висновків доходить дисертант при розгляді особливостей класу безособових пасивів, тобто таких, які залишають агентивну позицію вакантною. Встановлено, що такі перетворення можливі не від будь-яких речень: здебільшого обмеження щодо їхнього вживання, як і у випадку з «особовими» пасивами, пов'язані з низьким рівнем «подійності» і «агентивності» у відповідних предикаціях, хоча, міра дозволеної «відхиленості» в різних мовах неоднакова. За аналогією з «особовими» псевдопасивами, можливе також утворення безособових. Загалом менша поширеність безособових пасивів пояснюється «небажанням» мов мати синтаксично пріоритетну позицію незаповненою.

У «Висновках», що повністю впливають зі змісту роботи, дисертант стисло формулює основні результати дослідження.

Аналізуючи зміст дисертації в цілому і оцінюючи її загалом, необхідно підкреслити, що вона відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій, є цілком самостійним науковим дослідженням у галузі загального мовознавства, характеризується внутрішньою єдністю, містить у собі вагому сукупність наукових досягнень, які дисертант представив для публічного захисту, що свідчить про особистий внесок у науку.

Отримані дисертантом результати можуть бути використані у практиці викладання курсів загального мовознавства, теоретичної та практичної граматики.

Публікації повною мірою розкривають зміст дисертації, висвітлюють її основні результати і були апробовані на всеукраїнських та міжнародних конференціях. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 6 одноосібних публікаціях автора: 4 статті - у фахових наукових виданнях України, 1 – у міжнародному науковому періодичному виданні та 1 стаття у збірнику наукових праць. Автореферат здобувача повною мірою розкриває основний зміст роботи.

У цілому, слід зазначити, що дисертаційна робота А.С.Федорінчика характеризується загальною логічністю побудови, ґрунтовним аналізом теоретичних засад дослідження, широким осягненням матеріалу, необхідністю запропонованих підходів, доцільністю використаних методів та достовірністю отриманих результатів.

Відзначаючи достатньо високий рівень дисертаційного дослідження А.С.Федорінчика, хотілося б зупинитися на деяких огріхах роботи, а саме:

1. Унаочненню результатів, отриманих здобувачем, значно сприяло б збільшення кількості таблиць, а також використання схем та діаграм, які б краще візуалізували результати дослідження.

2. Бажано було б сформулювати Додаток до дисертаційного дослідження, який презентував би експериментальний матеріал в цілому.

3. Робота фокусує увагу на розгляді типів структур, але не завжди чітко зазначається, з якою частотою кожен з розглянутих типів представлений у мовах світу.

4. У дисертації розглядаються зворотні й пасивні конструкції, спільним для яких в українській мові є використання показника -ся. На нашу думку, було б доречно долучити до розгляду ще й взаємні конструкції, які використовують той самий показник: наприклад, ‘ми зустрічаємося’, ‘люди сваряться’ тощо.

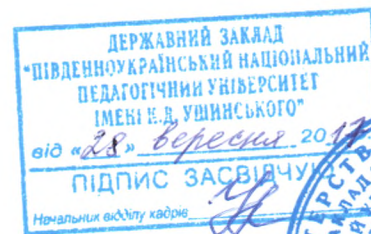
5. Мовне оформлення праці має на загал хороший рівень, однак у тексті трапляються деякі суто технічні огріхи.

Зроблені зауваження не стосуються концептуальних положень і не знижують наукової цінності дослідження. Дисертація А.С.Федорінчика є актуальною, завершеною, самостійною науковою працею, що зробить певний внесок у розвиток загального мовознавства.

У цілому Федорінчик А.С. продемонстрував досить добрі знання історії та теорії питання, опрацював широке коло фактичного матеріалу, зробив цікаві для науки спостереження та завершив свою роботу достатньо вагомими для загального мовознавства висновками.

Отже, і за важливістю поставлених завдань, і за тим внеском, який робить ця дисертація у стан загального мовознавства, дисертація А.С.Федорінчика «Стратегії кодування ядерних дієслівних актантів» відповідає вимогам МОН України та «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567, а її автор заслуговує пошукуваного наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 - загальне мовознавство.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри перекладу і
теоретичної та прикладної лінгвістики
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського»

Савченко Євгенія Юріївна